

Отримано: 01 березня 2023 р.

Прорецензовано: 14 березня 2023 р.

Прийнято до друку: 15 березня 2023 р.

e-mail: vishuma@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1164-1041>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-17(85)-312-315

Шиманська В. О. Лексико-семантичні новації української мови в умовах сучасної війни. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 17(85). С. 312–315.

УДК: 81'373.613:316.772.2]:821

Шиманська Вікторія Олександрівна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її навчання,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ НОВАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ

Стаття присвячена дослідженню механізмів вторинної номінації квалітативно категоріальної парадигми через призму когніції, вибору лінгвістичних інструментів зокрема та впливу мовної особистості загалом. Розглядаються питання двобічності взаємозв'язку і взаємовпливу культури та мови етносу, формування концептуальної та мовної картин світосприйняття.

У статті проаналізовано особливості утворення лексичних інновацій в сучасній українській мові на позначення різних доменів концепту «війна», простежено лексико-семантичні зсуви внаслідок впливу осуду воєнної агресії та критики політичних і воєнних злочинів з боку країни-агресорки. Наукова розвідка містить елементи аксіології, оскільки лінгвістичний аналіз лексичних новотворів уможлиблює з'ясувати механізми вербалізації мовної свідомості, які імпльсовані екстралінгвальними чинниками та реалізовані з яскравою зміною конотації (іноді від нульової) до посилено пейоративної.

У статті акцентується, що пришвидшений темп появи лексичних новацій продиктований емоційним станом носіїв мови, тому ментальне підґрунтя номінації не обмежується законами і позамовними причинами розвитку мови, є категорією не лише етнолінгвістики, а й психолінгвістики та соціолінгвістики, бо формується через призму когніції окремого носія і усього соціуму.

Виділено й проаналізовано групи новотворів на позначення таких лексичних полів: „країна”, „військові”, „мобілізований”, „політичний діяч”, „пропагандист”, „зброя”, „ставлення до війни”.

Доведено очевидність динаміки статусу і функцій лексичних інновацій української мови в умовах сучасної російсько-української війни, визначено підґрунтя їх виникнення, окреслено норму і практику уживання новотворів, шляхи їх виникнення.

Ключові слова: семантика, прагматика, лексико-семантичне поле, мовна особистість, лексичні інновації, новотвори, лексичний фонд мови.

Viktoriiia Shymanska,

Ph. D. (Philology), associate professor of Ukrainian Language and Methodology Department,
Pavlo Tychnya Uman State Pedagogical University

LEXICAL-SEMANTIC INNOVATIONS OF UKRAINIAN LANGUAGE UNDER THE CONDITIONS OF CURRENT WAR

The article is devoted to the study of the mechanisms of the secondary nomination of the qualitatively categorical paradigm through the prism of cognition, the choice of linguistic tools in particular, and the influence of linguistic personality in general. Issues of the bilateral relationship and mutual influence of the culture and language of the ethnic group, the formation of conceptual and linguistic pictures of world perception are considered.

The article analyzes the peculiarities of the formation of lexical innovations in the modern Ukrainian language to denote different domains of the concept of "war". It traces lexical-semantic shifts influenced by the judgment of military aggression and criticism of political and war crimes committed by the aggressor country. The scientific research contains the elements of axiology since the linguistic analysis of lexical innovations makes it possible to clarify the mechanisms of verbalization of linguistic consciousness that are impelled by extralinguistic factors and realized with a vivid change of connotation (sometimes from zero) to strongly pejorative.

The article emphasizes that the accelerated pace of the appearance of lexical innovations is dictated by the emotional state of native speakers. Therefore the mental basis of nomination is not limited to the laws and extralinguistic reasons for language development and is a category not only of ethno-linguistics but also of psycholinguistics and sociolinguistics, because it is formed through the prism of the cognition of an individual speaker and the whole society.

Groups of innovations were identified and analyzed for the indication of the following lexical fields: „country”, „military”, „mobilized”, „politician”, „propagandist”, „weapons”, „attitude to the war”.

The evident fact of the dynamics of the status and functions of the Ukrainian language lexical innovations in the conditions of the current Russian-Ukrainian war has been proven. The basis of their emergence has been determined, and the norm, the practice of using innovations, and the ways of their appearance have been outlined.

Keywords: semantics, pragmatics, lexical-semantic field, linguistic personality, lexical innovations, innovation, lexical fund of the language.

Друга половина ХХ ст. для багатьох європейських мов стала часом, коли вони значно розширили свій словниковий склад. Причинами таких змін є культурний, соціальний та інтелектуальний розвиток суспільств. Як відомо, основними шляхами поповнення лексичного складу будь-якої мови є запозичення або ж виникнення нових слів, або ж розвиток внутрішньої форми слова, нашарування інших сем на існуючі слова, результатом чого стають інші значення лексем, або ж завдяки існуючим словотвірним моделям, які є основним будівельним матеріалом творення нових слів. Такі процеси є органічними і властивими усім мовам.

Загальновідомим є той факт, що найпіддатливішим до змін та фіксації нового є лексична підсистема, бо вона найтісніше пов'язана із усіма боками суспільного життя, зокрема історією, соціологією, культурою, ментальністю нації. Питанням модифікації словникового складу української мови, його динаміки, стилістичних можливостей присвячували свої розвідки К. Городенська, Є. Карпіловська, Н. Клименко, Л. Мацько, Л. Ставицька, О. Стишов, О. Тараненко та багато інших мовознавців.

Проблема взаємозв'язку і взаємовпливу культури етносу і його мови досить давня, проте й донині породжує нові й нові кола питань, на які однозначної відповіді немає і бути не може. Мова кожного народу є абсолютно унікальною з погляду передачі колективної картини світу її носіїв, оскільки мова фіксує все, що входить у досвід етносу: від побуту до політики, устрою держави та ставлення представників певної етномовної спільноти до світових проблем. Питання етнологістики цікавлять мовознавців ще із XIX століття, серед яких можна виділити таких, як О. Потебно, Ф. Бусласва, В. Костомарова, І. Срезневського, А. Кримського, Р. Раска, В. Гумбольдта, Е. Сепіра, Б. Уорфа, М. Хайдеггера, В. Кононенка, В. Костомарова, І. Огієнка, В. Жайворонка та інших. Усі дослідники наголошували на онтогенезі етносу й мови, їхньому взаємовпливові, що є „однією з нагальних проблем сучасної мовознавчої науки, і зокрема етнологістичної галузі” (Дружченко, 2005: 138). Загальновідомо, що мова постійно еволюціонує, причому це відбувається малопомітно, проте, як показує життєвий досвід останніх десятиліть (тотальна цифровізація усіх боків життя людства, умови пандемії COVID-19, повномасштабне вторгнення російських окупантів на територію суверенної України), мовний розвиток (зокрема лексичної системи) може відбуватися певними стрибками, позначатися посиленою динамікою і відповідно швидко збагатити лексичний фонд, що й зумовлює актуальність нашої розвідки.

Таке явище можна пояснити, по-перше, різкою зміною реалій суспільства, по-друге, шоковим емоційним станом усіх і кожного українця (і тих, хто зазнав фізичних катувань з боку російських військових, і тих, хто не перебував безпосередньо на лінії фронту чи в окупації, але вболівав за долю народу й країни). Саме умови воєнного часу спричинили потужний динамічний стрибок у вигляді новотворів в лексичній системі сучасної української мови.

З огляду на вищесказане, метою нашої розвідки є розгляд лексичних новацій, які виникли за час воєнної агресії з боку країни-нападниці, визначення особливостей словотвору і функціонування в мовленнєвій практиці українців таких слів. Отже, лексика української мови поповнилася новотворами, які представляють собою лексичні або семантичні неологізми.

Мовним матеріалом для дослідження послуговували контенти інтернет-ресурсу різних Telegram-каналів, покликання на які зазначено у літературі. Часовий проміжок виходу інформаційних матеріалів, які підлягали дослідженню, охоплює межі від березня 2022 року до лютого 2023 року (включно). З огляду на недотримання у статті загальноновизначених і прийнятих орфографічних норм необхідним видається пояснити написання онімів, які мають починатися з великої літери, з малої позицією автора, яка зводиться до підтримки загальної тенденції супротиву й неприйняття агресії сусідньої країни.

У результаті переосмислення значення існуючих слів, нашарування іншого значення на попереднє з яскравою пейоративною конотацією (як синтагматичною, так і парадигматичною) виникли такі слова на позначення російських професійних військових, добровольців чи так званих добровольців, тобто на всіх тих осіб, які прийшли з війною в Україну: „свинособаки”, „мобіки”, „м'ясо”, „рашисти”, „ванька”, „рашистська нечисть”, „мраZота”. Безумовно, ці слова мають особливості й з інших поглядів на них як на мовні одиниці. В аспекті словотвору „свинособаки” є результатом основоскладання, „мобік” – суфіксації, „м'ясо” і „ванька” – утворені лексико-семантичним способом. Останні найменування з погляду лексичних перенесень є метонімічним результатом, крім того, варто наголосити на графічному оформленні таких назв-перенесень. Очевидно, що латинські літери в кириличному оточенні привертають увагу з метою акценту на пропагандистські символи нападників для підкреслення їхньої тотальної агресії та нашого зневажливого до ворогів ставлення.

Найпоширенішою номінацією російських окупантів зазнала лексема „орки”. Це слово не є новотвором. Запровадив „орків” письменник Джон Толкін як потворних варварів, котрі служать силам Зла, поєднуючи в собі найгірші людські риси, військову міць та винахідливість. „Орк було тільки додатковою назвою деяких створінь, або складовою назви. „Орки” вигаданий вид або раса істот з фантастичних, переважно фентезійних творів. Зазвичай зображуються кремезними варварами зі звіриними рисами” (Українська Вікіпедія).

Така назва є абсолютно виправданою як з мовного, так і морального міркування. Орками називають тих, які в жодних віруваннях не виділялись в окремий вид істот. Тобто саме слово вигадане на позначення створінь, яких немає в реальному та міфологічному світах. Окупанти, свідомість яких пронизана якимись вигаданими уявленнями про навколишній світ, політичним, культурним, соціальним устроєм, навіяним їм вигаданим сприйняттям себе й віднесенням до чисельності таких самих осіб, переконані у своїй величчю і неповторності. Увесь цивілізований світ теж переконаний у неповторності люду, який у всі часи свого існування займався захопленням земель, нищівними зруйнуваннями здобутків матеріальної і духовної культури, вбивством, знущанням, катуванням й фізичним знищенням народів, на які він нападав. Така нічим непідкріплена самовпевненість наших ворогів у своїй надзвичайності й особливості, переконання в тому, що саме їм має належати світ і усі повинні жити за їхніми законами, виконувати забаганки цих так би мовити надлюдей притаманна представникам того дикого населення, яке займає одну шосту суходолу земної кулі. Жодна інша нація в світі не мала такої варварської спрямованості по відношенню до інших народів упродовж століть. Жоден інший етнос не звеличував себе шляхом викрадення здобутків культури, викривлення історії, повною зневагою і запереченням права на існування тих народів, які інтелектуально й духовно перевищують. Отже, „орки” чітко відбиває зміст і сутність кожного окупанта окремо й того населення, представниками якого вони є.

Друга світова війна породила в світі нацизм, до того часу незнаний. Фашисти стали маркером надзвичайної жорстокості, що набула серед німців масового характеру. По завершенню тієї війни слово „фашисти” функціонувало як номінація окремої категорії людей, яким притаманна загостреність на неперевершеності своєї нації та наджорстокість. Таким словом останні десятиліття послуговувалися менше з огляду на віддаленість подій Другої світової та повного очищення німецького народу від такої ідеології та політики.

Для фіксації виникнення фашизму з посиленням усіх його проявів, яким позначено сьогодні, виникла лексема „рашизм”. „Рашисти” – номінація окупаційних осіб, представників ідеології першовартості, безпощадності й безжалюості до інших.

Так, результатом вторинної деривації почало функціонувати й „рашка”, й „оркостан”, „орко-країна”. Дискутивним видається питання новації чи набуття масового поширення слова на позначення росії „кацапіндія”, яке теж зафіксовано нами у джерельній базі. Примітним стало й те, що останнім часом переосмислення й лексико-семантичного зсуву зазнала назва ще однієї країни-сусідки, яка підтримує агресивну політику по відношенню до України. Йдеться про лексему „Бульбаленд”,

що, на наш погляд, утворилася лексико-синтаксичним способом в результаті злиття білоруського „бульба” (укр. „картопля”) та англійського „land” (укр. „земля”, „суходіл”).

Назва також має семантичне переосмислення з аксіологічним підґрунтям, оскільки містить оціночний компонент і має відтінок зневаги й применшення поваги та значущості як для світової політичної арени, так і для українського народу.

Вищезгадані слова на позначення осіб виникли від самого початку повномасштабного вторгнення в Україну в лютому 2022 року. Згодом мова почала фіксувати реалії подальших місяців війни.

Так, навесні 2022 року з’явилося слово „чмоня”, що номінує людину, яка прийшла на українську землю з метою захоплення й підкорення її народу, насадження переконання у величчю окупантів, проте таку людину, яка далека від обізнаності сучасних досягнень техніки та інших продуктів матеріальної культури світу. Чмонями українці називають диких й злидених прибульців, які не мають гідного обмундирування, озброєння, харчування, проте з великими амбіціями і претензіями на представника „великого народу”.

Після оголошення на території сусідньої країни у вересня 2022 року часткової мобілізації чоловічого населення для так званої на тій же території „спеціальної воєнної операції” в українській мові одразу виникли й зафіксувалися такі слова: „мобік” і „чмобік”. Цілком очевидно, що „мобік” є результатом суфіксації від „моб-ілізований”, а от „чмобік” – аббревіація від „частково” і „, моб-ілізований ”. Хоча можна припустити, що від російського жаргону „ЧМО” („человек морально опустившийся”) (Словник “Словопедія”) українці взяли за основу мотивації виключно семантико-стилістичний аспект, не враховуючи законів дериватології, „чмо” і „мобік”. З огляду на усі екстралінгвальні чинники виникнення лексичних новостворів російсько-української війни, таку мотивацію не можна не враховувати і не брати до уваги.

Окрім переосмислення фіксованих слів на позначення осіб, які фізично перебувають на лінії фронту, виникли ще й нові метонімічні номінації росіян з метою осуду, зневаги, іронії, зловтішного кепкування. До таких слів-новотворів або семантичних неологізмів належать такі: „друга армія світу”, „рефійці”, „бандеролька” (так називають убитих окупантів, яких мають доставити у чорних пакетах додому).

Особливий інтерес викликають найменування політичного керівництва сусідніх до України країн-агресорок. Так, „бункерний” і „недофюрер” номінують путіна. На наш погляд, таке номінація апеллятивом „бункерний” зазнала трансформації у бік пропріальної групи лексикі. Оскільки, як відомо, одними із головних ознак онімів є їхнє використання для індивідуального називання одиничних (матеріальних і нематеріальних) денотатів, пропріативи є вторинними мовними одиницями (від апеллятивів), а – головне – виконують, окрім номінативної, диференційну функцію. Тому, на нашу думку, є підстави стверджувати про процес онімізації „бункерний”, тобто перехід від апеллятиву до пропріативу, бо усі вищеперераховані основні критерії віднесення лексеми до конгломерату власних назв, ілюстративним словом витримано.

Пропріативної інновації зазнає і прізвище президента Білорусії „Бульбашенко”. Ментально-аксіологічна мотивація такої номінації аналогічна до причин появи „Бульбаленду”, про що йшлося вище.

Цікавими нам видаються й факти трансформації прізвищ політичних діячів. Так, нами зафіксовано такі перетворення: „Піськов” замість „Песков”, „Петушилін” замість „Пушилін”, „пукін” і „путлер” замість „путін”. Усі трансформовані антропоніми за основне своє призначення мають створення ефекту зневаги, огиди, відрази й гідливості.

Досліджувані пабліки містять тексти, в яких фіксуються цікаві новотвори на позначення медійників країни-агресорки. Найуживанішим є слово „пропагандони”, яким називають усіх пропагандистів російських ЗМК, що спрямовують росіян на агресивне ставлення до українців та будь-якої українськості, експлікують агресію тому населенню, що неспроможне до самоусвідомлення картини світу та її аналізу і здатне лише на те, аби слухати готові репліки, що саме для недолугої (чи занадто піддатливої сугестії) частини є основним джерелом інформації та пояснення подій. Зафіксовано нами й слово “кремлядь” на позначення двох прихильниць режиму й політики путіна Ольги Скабєєвої та Маргарити Симоньян. Для номінації не тільки медійних осіб, які чи пропагують політику росії та схвалюють путінський режим, чи підтримують війну та жадають панівного становища росії у світі, популярним словом у пабліках є „путіноїди”. Зрозуміло, що за основу взято антропонім „путін”, та лат. „oides” – „подібний”, тому й відбулася така суфіксація, що робить очевидною семантику „путіноїдів” як розуміння їх, які подібних до путіна, а тому поділяють його погляди та світосприйняття. Цікавим нам видається й слово „мінклоунади”, яке виникло на позначення міністерства оборони росії. Ця часткова аббревіація зазнала такого семантичного нашарування внаслідок недолугих заяв та коментарів з боку вищого військового керівництва країни-агресорки, нелогічної і безграмотної зі стратегічного погляду лінії ведення війни і побудови її театру.

Людська мова є тим пластом, який постійно збагачується упродовж свого існування, фіксуючи історичну пам’ять та надбання століть. Але зміни в ній відбуваються по-різному: або малопомітно на стільки, що людина пізнає їх уже в готовому вигляді, бо зміни ці сталися до її появи на світ, або ж надзвичайно пришвидшеними темпами, які спроможна простежити окрема людина навіть не упродовж власного життя, а за кілька років чи навіть місяців. Як уже зазначалося вище, якісь соціальні потреби є тим каталізатором, імпульсом, який спричиняє появу багатьох мовних змін чи новацій за досить обмежений час.

Буквально декілька тижнів знадобилось, аби в мові з’явилися вищеописувані „мобіки” й „чмобіки”. Саме в цей період виникли й інші кальковані та аббревіаційні новотвори, на зразок, „убежанти”, „персрудни” й „рабсіяни”, що виникли на позначення тих громадян росії, які не підтримують війну своєї держави проти України та виїхали за межі своєї країни з метою протесту, небажання бути причетними до країни, яка розпочала загарбницьку війну, або уникнути мобілізації, або для називання тієї частини населення, яка приймає політику свого уряду.

Іменникових лексико-семантичних переосмислень на позначення зброї та військової техніки сучасної російсько-української війни досить небагато, оскільки оціночний компонент мовці надають, послуговуючись загальномовними словами з нульовою конотацією, але вводячи їх до текстів із загальним стилістичним струменем. До таких слів належать, наприклад, „металобрухт”, „залізачча”, „російський хлам”, проте вони не є предметом нашого інтересу. Наш науковий пошук зводиться до таких лексем, які зазнали розширення власної внутрішньої форми, в результаті чого й виникли семантичні неологізми такі, як „блохоліт” (гелікоптер) та інші, які стоять за межами словників через свою непристойність.

Конгломерат слів, які останнім часом поповнили лексичний фонд української мови для вербалізації концепту «війна», представлено не лише іменниками й субстантивами. Чисельно невелика група дієслівних новотворів також виразна з погляду семантичних перетворень та оціночного компонента. Так, упродовж десяти місяців від моменту повномасштабного вторгнення в Україну виникли такі суфіксальні номінації „шойгувати” – відантропонімне утворення для позначення удавання, що все йде за планом, все добре, всупереч реальній ситуації; „чорнобаїти” – також відонімне (відтопонімне походження) для називання процесу припускати повторювальних помилок; „затрьохсотити” – поранити ворога, вивести його з бою внаслідок тяжкого поранення; „задвохсотити” – вбити ворога; „хаймарсити”, „джавелініти”, „байрактарити” – (відонімні новації, які всі мають за основу назви зброї, перші два дієслова мають відартилеріонімну основу (Торчинський, 2008: 194), оскільки HIMARS і Javelin – назви артилеричної зброї, а Bayraktar – літальної (такого класифікаційного домена в сучасній ономастиці донині немає)) давати відсіч ворогу, нищити його в бою.

Отже, у результаті аналізу фактів, зафіксованих у досліджуваних текстах, висновками можна вважати такі міркування: по-перше, лексичні новації воєнного часу відбивають яскраве ментальне підґрунтя мови; по-друге, парадигма механізмів квалітативної номінації опирається на аксіологічні принципи; по-третє, нашаруванням нових значень найбільш піддаються іменники і субстантиви (82%) та дієслова (18%), неологізмів інших частин мови нами не було зафіксовано; по-четверте, найпродуктивніші способи словотвору лексичних новацій – суфіксальний, аббревіація, словоскладання, найнепродуктивніший – лексико-синтаксичний, проте варто наголосити, що в кожному новотворі будь-якого дериватологічного способі провідну роль відіграє семантичний аспект.

Подальші наукові розвідки, спрямовані на виявлення, фіксацію та різнобічний лінгвістичний аналіз лексичних та семантичних інновацій воєнного часу, як нам видається, мають бути зосереджені на укладанні лексикографічних праць різних типів.

Література:

1. Дружченко Р.С. Мова і етнос: етнолінгвістичний аспект Современныe процессы межкультурного взаимодействия и языковая практика: Материалы международной научно-практической конференции (Терасполь, 20-21 сентября 2005 г.). Терасполь: ПГУ, 2005.
2. Експрес UA/ Новини України. URL: <https://t.me/+4cz9sJxniaw0MDEy>.
3. Інсайдер ЗСУ. URL: <https://t.me/+BCdnuywX5PYzZGMy>.
4. Право знати. URL: https://t.me/+IQ3RF4_o5Wg3Njc6.
5. Словник “Словопедія”. URL: <http://slovopedia.org.ua/57/53415/376410.html> (дата звернення: 17 березня 2023).
6. Телеграмна служба новин – Україна. URL: <https://t.me/+4kAkN49IKJBhZDk6>.
7. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: Монографія. Хмельницький: Авіст, 2008. 548 с.
8. Україна Новини. URL: <https://t.me/+SeltzmjIXY3ZWU6>.
9. Українська Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%80%D0%BA%D0%B8> (дата звернення: 17 березня 2023).
10. Український Телеграм. URL: <https://t.me/+V8VPwRkVmO9mODBi>.
11. FREEDOM: Україна. URL: <https://t.me/freedom2023uk>.

References:

1. Druzhchenko R.S. (2005) Mova i etnos: etnolinguistic aspect [Language and ethnicity: ethnolinguistic aspect] // Sovremennye protsessy mezhkul'turnogo vzaymodeystviya u yazykovaya praktyka: Materialy mezhdunarodnoy nauchno-praktychnoy konferentsyy (Teraspol', 20-21 sentyabrya 2005 h.). Teraspol': PHU. [Modern processes of intercultural interaction and language practice: Proceedings of the international scientific and practical conference (Teraspol, September 20-21, 2005). Teraspol: PGU]. [in Ukrainian].
2. Ekspres UA/ Novyny Ukrainy [Express UA/ News of Ukraine]. URL: <https://t.me/+4cz9sJxniaw0MDEy>. [in Ukrainian].
3. Insayder ZSU [ZSU insider]. URL: <https://t.me/+BCdnuywX5PYzZGMy>. [in Ukrainian].
4. Pravo znaty [The right to know]. URL: https://t.me/+IQ3RF4_o5Wg3Njc6. [in Ukrainian].
5. Slovyk “Slovopediya”. URL: <http://slovopedia.org.ua/57/53415/376410.html>. (data zvernennya: 17 bereznya 2023).
6. Teleqramna sluzhba novyn – Ukrayina [Telegram news service – Ukraine]. URL: <https://t.me/+4kAkN49IKJBhZDk6>. [in Ukrainian].
7. Torchyns'kyu M. M. (2008) Struktura onimnoho prostoru ukraiyins'koyi movy: [The structure of the nominal space of the Ukrainian language: Monohrafiya. Khme'l'nyts'kyu: Avist, 548 s. [Monograph. Khmelnytskyi: Avist. 548 p.]. [in Ukrainian].
8. Ukrayina Novyny [Ukraine News]. URL: <https://t.me/+SeltzmjIXY3ZWU6>. [in Ukrainian].
9. Ukrayins'ka Vikipeidiya. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%80%D0%BA%D0%B8>. (data zvernennya: 17 bereznya 2023).
10. Ukrayins'kyu Teleqram [Ukrainian Telegram]. URL: <https://t.me/+V8VPwRkVmO9mODBi>. [in Ukrainian].
11. FREEDOM: Ukrayina [FREEDOM: Ukraine]. URL: <https://t.me/freedom2023uk>. [in Ukrainian].